

MAGYAR TÖRTÉNELMI
EMLÉKEK

ÉRTEKEZÉSEK

Tanulmányok a nacionalizmus
kultúrtörténetéből

5.

NEMZET ÉS TUDOMÁNY MAGYARORSZÁGON A 19. SZÁZADBAN

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Történettudományi
Intézet

TARTALOM

Előszó (SZILÁGYI ADRIENN – BOLLÓK ÁDÁM)	7
GYÁNI GÁBOR: Kulturális nacionalizmus és a tudományok: a történetírás példája. A történetiség fogalma a nacionalizmuselméletek tükrében	11
SÁNDOR KLÁRA: A székely írás kutatása és a nemzeti gondolat	27
ANTAL ALEXANDRA: A bécsi magyar tudós társaság kapcsolatrendszerének működése a nemzetépítés szolgálatában	48
SZILÁGYI ADRIENN: A tudományos nacionalizmus szolgálatában – A 19. századi földrajztudomány a nemzetépítő diszciplínák között	58
CIEGER ANDRÁS: A „magyar génusz” és a jogtörténet nemzeti iránya	76
VARGA BÁLINT: Birodalmi és nemzeti történetírói közösségek a 19. századi Habsburg Monarchiában	102
B. SZABÓ JÁNOS: „Ez volna tehát a tér, [...], melyben nemzetünk otthon volt, mellyel midőn rombolt, alkotott”. A 19. század magyar hadtörténetírásának viszonya a 9–10. század hadtörténetéhez	125
VÁSÁRY ISTVÁN: „Nemzeti” és/vagy „nemzetközi”: a magyar orientalisztika dilemmái a 19. században	141
BOLLÓK ÁDÁM: Hódítók és meghódítottak... A magyar díszítőművészet kezdetei a 19. századi magyar gondolkodásban	155
MIKOS ÉVA: Sebestény Gyula Kelet és Nyugat között	184
SZÉKELY MIKLÓS: Vadona János japán és kínai tárgyai az egykori kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeumban	204
PAPP GÁBOR GYÖRGY: „Királyaink korának lehellete”. A millenniumi kiállítás történelmi épületei és szerepük a nemzeti identitás formálásában	224
LAJTAI MÁTYÁS: „A cigány zenékhez való viszonya”. A magyarországi cigányzene eredetének társadalmi-történelmi magyarázatai a 19. század közepének zeneelméletében	249
HAJDU PÉTER: Az új költők kitalálása	264
Abstracts	277
Szerzők	287

SZÉKELY MIKLÓS

Vadona János japán és kínai tárgyai az egykori kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeumban

A kolozsvári iparmúzeum, korabeli nevén az Erdélyrészi Technológiai Iparmúzeum és ipariskola szervezése 1882-ben kezdődött meg, amelynek alapvető célja az építő-, fa- és fémipar területén dolgozó iparosok modern szemléletű elméleti és gyakorlati oktatása volt. A kolozsvári ipariskola oktatási profilja a kezdetektől az iparmúzeum gyűjteményeivel párhuzamosan formálódott, de mint látni fogjuk, már alapgyűjteményében is az ipariskolai szertár funkcióját alapvetően meghaladó célokat szolgált. Az iparosság eszközeinek, tárgyainak, szerszámainak és mintáinak gyűjteménybe kerülésével egy időben, a múzeum alapgyűjteményének formálódásakor került a múzeumba az a jelentős japán és kínai tárgyakból álló gyűjtemény, amely egybeesett a Távolséggel kapcsolatos magyar nyelvű útirajz-irodalom, útleírások, beszámolók, tudósítások nagyszámú elterjedésével. A gyűjtő, az ekkoriban Kolozsváron élő gyógyszerész, amatőr földrajztudós Vadona János egy évvel kortársa, a jelentős magyar keleti műgyűjtő, Hopp Ferenc 1883-as első útja után indult el.¹ A kolozsvári iparmúzeum japán és kínai tárgyainak története a keleti tárgykultúra magyarországi recepciójának eddig ismeretlen területe. A 19. század második felében az európai közvélemény Kelet-képét négy alapvető forrás táplálta. A 18. század végi jelentős *chinoiserie*, azaz a kínai és távol-keleti művészeti hagyományok európai interpretációjával és utánzásával létrehozott tárgygyűjtemények, a technikai fejlődés révén a korábbinál szélesebb rétegek számára elérhetővé vált világ körüli utakról készült beszámolók, a világkiállítások keleti (indiai, japán, kínai és egyéb) áruai, valamint a jelentős keleti-ázsiai múzeumok megnyitása. A Vadona-féle kolozsvári távol-keleti gyűjteményt kortárs karaktere, az összeállítását meghatározó modernizációs és szociális szempontok érvényesülése emeli ki a korszak hazai keleti műgyűjteményei közül.

Ha választ akarunk kapni arra, hogy mit értettek az iparmúzeum fogalma alatt az 1870–1880-as évek fordulóján, nem sokkal Mű- és Iparmúzeum állami intézménnyé válása után, akkor ismernünk kell az állami iparfejlesztés fő személyeinek ezzel kapcsolatos gondolatait. 1880-ban a Keleti Károly és Mudrony Soma által megfogalmazott *Emlékirat az iparmúzeum ügyében* foglalkozott elsőként az ízlésneveléssel, az iparfejlesztéssel és a kereskedelemfej-

¹ Fajcsák, 2008.

lesztéssel egymással összefonódóan, múzeumi alapokra helyezve azt.² Eszszéjükben az iparmúzeum fogalma nemcsak egy intézménytípust jelölt, hanem ezt a kifejezést az iparfejlesztés és a modernizáció egy teljes intézményegyesítésére is alkalmazták: megjelent az a három pilléren álló koncepció, amely leírta az iparművészeti múzeumból, az iparmúzeumból és a keleti múzeumból álló konglomerátumot. Az iparművészeti múzeum elsődleges feladatának az esztétikai nevelést, a műízlés fejlesztését, a szín és az anyag helyes megválasztását és a stílszerű gyártmányokat, vagyis a „műipar bármely ágából nyert műtárgyaknak bemutatását” tekintette. A második pillér, a gyakran *technológiai* jelzővel kiegészített iparmúzeum fogalomhoz kapcsolódva, az ipar bármely ágának az anyagismeretét, eszközeit, szerszámain, működő munkagépeit jelentette. Összesen három iparmúzeum jött létre rövid időn belül az országban, a budapesti Technológiai Iparmúzeum mellett Baross Gábor támogatásával Marosvásárhelyen a Székelyföldi Iparmúzeum, illetve az elsősorban helyi kezdeményezésből kinőtt kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeum. A harmadik, az úgynevezett „keleti” múzeum feladata pedig a Balkán új országaiban – a korabeli fordulat szerint „délkeleti határainkon túl lakó népek és nemzetek” – előállított iparcikkek bemutatása, s ezáltal az ottani ipari tevékenység szürke foltjaira, a magyar ipar lehetséges exportjaira felhívni a figyelmet.³ A budapesti Keleti Múzeum tehát elsősorban kereskedelmi funkciót tartott, az elnevezése és profilja megegyezett az Osztrák–Magyar Monarchia 1868–1869-es kelet-ázsiai expedíciója nyomán kelet-ázsiai iparművészeti tárgyakat bemutató bécsi Orientalische Museum alapításkori céljaival. A bécsi intézmény azonban, ahogy azt Keleti és Mudrony is megjegyezte, hamarosan elvesztette az iparfejlesztésben neki szánt szerepet, és modern Wunderkammerre, ritkaságuk és érdekességük feltűnő tárgyak gyűjteményévé vált. Budapesten – gazdaságföldrajzi szempontokat figyelembe vevő döntés eredményeként – a Keleti (később Kereskedelmi) Múzeum a magyar kézműipari, háziipari, iparművészeti termékeknek a szerb, román, bolgár és európai török piacok felé történő piacszerző expanzióját támogatta.

A távol-keleti tárgykultúra megjelenése Európában és Magyarországon

A 19. század folyamán az európai tudományosság és a tágabb közvélemény számára a Kelet, vagyis India, Japán, Kína művészettörténeti múltját a 17–18. századi chinoiserie divatjának továbbélése határozta meg. Ennek a művészetnek a csúcspontját sokáig az Európában jól ismert 18. századi kínai porcelánok, bronztárgyak, lakktárgyak és mives faragványok jelentették, de Csákváron és Hotkócon ismerünk példákat angolkertekbe illesztett kínai pavilonok-

2 Keleti–Mudrony, 1880. 8–9.

3 Keleti–Mudrony, 1880. 8–9.

ra is.⁴ A kontinensnyi ország geográfiai és szellemi földrajzának megismerése, az útleírások népszerűsége és a konfucianizmus tanainak eszményítése a felvilágosodás egyes filozófusainak – különösen Leibnitz és Voltaire – írásaiban magával hozta a tárgykultúra európai elterjedését is.⁵ A Kelet egzotikus jellegének kiemelése, konstruált időtlenségének hangsúlyozása az 1860-as évek közepéig meghatározta az európai közgondolkodást. Ennek kialakításáért és fenntartásáért javarészt ugyanaz a jelenség okolható, mint a paradigma megváltozásáért: az európai világkiállítások. Az 1851-es londoni és 1855-ös párizsi világkiállítás még európaiak által összeállított kínai kiállítását áthatotta a gyarmatosítás szelleme: európai festők által készített kínai tájképek és portrék mellett kerámiák, lakkbútorok, ellenzők, lampionok kerültek döntően az európai közönség szeme elé. Az első 1851-es világkiállítást megszervező Albert herceg és Henry Cole mint a korszak jelentős építészet- és művészettheoretikusa Gottfried Semper és követői által is hirdetett megújulás középpontjában az európai gyáripari termelés megújítása, új ornamentika, friss szemléletű formaképzés és anyaghasználat állt.⁶ Az 1862-ben a londoni világkiállításon a pekingi palotából a brit és francia seregek által zsákmányolt történeti jelentőségű tárgye gyűjtemény hívta fel magára a figyelmet – egyidejűleg Japán első nemzetközi bemutatkozásával.

A történeti jellegű kínai anyaggal szemben a kortárs japán kézművesség termékei a megújulás lehetőségét hordozták magukban, s egyben kereskedelmi potenciállal is bírtak. Az 1867-től kezdődően egyre gyakrabban kiállított régi művészeti anyag döntően európai magángyűjteményekből származott. Az 1873-as bécsi világkiállításon John Henry Gray ezer tárgyból álló, válogatott kínai gyűjteménye mellett Pulszky Ferenc bemutatta a magyarországi magángyűjtő, Fejérváry Gábor európai hírű gyűjteményéből megmaradt keleti tárgyait is.⁷ Öt évvel később Párizsban a selyemgyára révén Kínával élénk kereskedelmi kapcsolatokat ápoló későbbi múzeumalapító, Émile Guimet selyemgyáros japán anyaga mellett kiállították Henri Cermuschi keleti és Louis Delaporte indokínai gyűjteményének válogatott darabjait.⁸

A japán termékek olcsósága és a kortárs nyugati iparművészet és kézműipar megújulásának reményét hozó technikai megoldásai óriási keresletet támasztottak.⁹ Az 1851-ben még a kínai termékek között bemutatott japán tárgyakat egy évtizeddel később már erre specializált üzletekben árulták: a London és Párizs belvárosában megnyílt boltok, közülük is a legjelentősebb, az Oriental Warehouse a kortárs japán kézművesség és tárgyalakítás

4 Fajcsák, 2008. 16., 18–19., 25. A korszak magyarországi arisztokrata műgyűjtésében kimutatható ez az érdeklődés, elegendő az Eszterháza 1832-es leírásában feltűnő három, lakkozott fadiszítésű helyiségre gondolni.

5 Bincsik, 2009. 25.

6 Bryatt, 2012. 29–33.

7 Bincsik, 2009. 56.

8 Fajcsák, 2008. 32–33.

9 Bincsik, 2009. 38.

1. kép.
Japán lakk fatányér
Vadona János
gyűjtéséből

legjavát hozta el az európai fogyasztókhöz.¹⁰ Ezzel párhuzamosan megújult a múzeumi-oktatási célt szolgáló gyűjtés is, amely azonban gyakran nem a különlegességeket, hanem a mintadarabokat, sorozatokat kereste. A dinamikusnak, nyitottnak tűnő japán művészet mellett visszaesett a Kínával foglalkozó kereskedelem, a legtöbb európai utazó leginkább csak a Kína kapujaként számon tartott Hongkongot kereste fel. A kereskedelmet támogató áruházak mellett művészeti galériák sora kínált japán fametszeteket eladásra, a keleti esztétikát és értékrendet tanulmányok, tárcák és művészeti albumok sora igyekezett közelebb hozni a vásárlóképes nyugati közönséghez¹¹ (1. kép).

A Japánnal foglalkozó leírók első generációja, Isaac Titsingh, Hendrik Doeff, Jan Cock Blomhoff vagy Philipp Franz von Siebold tevékenysége a Japánban szerzett tapasztalatok és ismeretek megosztására összpontosított, az alapvetően etnográfiai jellegű, a hétköznapi élet leírását előtérbe helyező művek összekapcsolódtak a néprajzi, a házi- és kézműipari tárgyak, bútorok gyűjtésével.¹² Siebold holland-japán kereskedelemfejlesztési szempontokat érvényesítő gyűjtése általánossá vált, ez tekinthető a kolozsvári iparmúzeum keleti gyűjteményét megalapozó Vadona János-féle stratégia előképének. Az

10 Bincsik, 2009. 37.

11 Ehhez kapcsolódóan bukkant fel először a *japonizmus* szakkifejezés 1872-ben Philippe Burty tollából, aki cikksorozatot szentelt a jelenségnek a *La Renaissance Littéraire et Artistique* című folyóiratban. Bincsik, 2009. 38.

12 Bincsik, 2009. 30., 65.

1850-es évektől Európa-szerte megjelent leírások a tárgy-kultúra leírásán túl Japán lakosainak udvariasságát, kedvességét, tisztaságát, az ország gazdagságát, természeti szépségeit, festőiségét emelték ki, és különleges figyelem övezte a kertművészetet, valamint az aprólékosan megmunkált iparművészeti jellegű tárgyakat. Az 1860–1870-es években előtérbe került a kereskedelmi és ipari szempontból jelentősnek tartott áruk és termékek leírása.¹³

A keleti tárgyalkotásnak a nyugati iparra gyakorolt pozitív hatásai kapcsán Matthew D. Wyatt írása volt meghatározó, aki 1870-ben a *Macmillan's Magazine*-ban megjelent írásában fejtette ki első ízben, hogy a megújulás a japán tárgyak európai megismertetésén át vezet, amihez kiállítások szervezését, múzeumok és iskolák alapítását tartotta szükségesnek.¹⁴ A múzeum és az iskola iparfejlesztési célú működtetése a South Kensington Múzeum megalapítása óta bevett gyakorlatnak számított: Wyatt írása a kontinens ipari és iparművészeti (minta)gyűjteményeinek létrejöttében is kimutatható.¹⁵ A keleti utazások és gyűjtések szükségszerűségét az a közhiedelem is táplálta, hogy az importra készült japán tárgyak távolról sem képviselték a japán kézműipar teljesítményének csúcsát. A dekorativitás, a természet változatoságának követése,¹⁶ valamint a magas szintű kézműveshagyományok megismerése és átvétele tehát csak a legjobb japán kézművestermékek műhelyeivel érintkező gyűjtőutak révén tűnt lehetségesnek.

Xantus János távol-keleti útjának hatása a magyar múzeumokra

Az infrastrukturális fejlődés, a hajóutak és vasútvonalak kiépülése, továbbá az áruk viszonylag jelentősnek mondható csökkenése egyre szélesebb polgári-nemesi származású kutató, műkedvelő és kalandvágyó számára teremtette meg a Kelet felfedezésének lehetőségét. A 19. századi magyar vonatkozású keleti útleírás irodalmát Andrásy Manó 1849-es útja nyitotta meg, amelynek során Srí Lankát, Jáva szigetét, Kínát és Bengáliát kereste fel. A londoni világkiállítási élményen átszűrt visszaemlékezéseit négy évvel később jelentette meg.¹⁷ A jogász végzettségű Zichy Ágost és bátyja, a volt kereskedelmi miniszter Zichy József 1875–1876 között járták be Délkelet-Ázsiát (Thaiföldet, Kínát, Japánt). A Japánban eltöltött idejük egyik fontos eredménye Ágostnak a japán művészetéről 1879-ben megjelent első magyar nyelvű beszámolója.¹⁸ A thaiföldi, kí-

13 Bincsik, 2009. 36.

14 Wyatt, 1870. Idézi: Bincsik, 2009. 42.

15 Sinkó, 2012. 242–275.

16 Bincsik, 2009. 43.

17 Andrásy, 1853.

18 1877–1880 között Széchenyi Béla vezetett Kelet-Ázsiába tudományos expedíciót, de megjelentek a Keletet bemutató tárca jellegű útleírások is: Zichy, 1879/a.; Zichy, 1879/b. 89–109.; Széchenyi, 1897.; Kreitner, 1882.; Lóczy, 1890.; Bernáth, 1873.; Vértesi, 1878.; Lázár, 1880.

2. kép.
Agyag teáskanna felirattal
Vadona János gyűjtéséből

nai, japán útjáról 1879-ben írt beszámolójában a jogász végzettségű földrajztudós-utazó a „szegény sorsú [japán] ember”-t bemutatva kiemelte, hogy az „díszítménnyel ellátott csészéből eszi a rizst és iszsa a theáját és legyezőjén művészi festés vagy legalább néhány mestervonás látható”.¹⁹ A távol-keleti díszítőművészet szociológiailag érzékeny bemutatása nem véletlen, összecseng a korszak hazai közgondolkodásában ekkoriban egyre inkább teret öltő háziipari mozgalommal, amely tárgyai számára már az 1873-as bécsi világkiállítás után önálló múzeumot terveztek alapítani.²⁰ Az 1873-as bécsi világkiállítást követően a háziipar fejlesztésének társadalmi és közgazdasági jelentősége nyilvánvalóvá vált, mind az ipar-, mind a kereskedelemfejlesztés szempontjából. Ezzel párhuzamosan közgazdasági, politikai és tudományos érdeklődés, az egységes politikai nemzet kialakításában betöltött szerepük és remélt közgazdasági hasznuk révén gombamód szaporodtak a háziipari egyletek Magyarországon.²¹ De Gerandóné gróf Teleki Emma, a világkiállítások lelkes magyar tudósítójának Japánnal kapcsolatos soraiban érzékelhető a korszak magyarországi iparfejlesztési diskurzusának hatása is: „Japán valóban fényesen jelent meg a világkiállításon, mint olyan nép, mely haladni igyekszik, ízlésében megtartja eredeti jellegét, de azért sohasem idegenkedik az okszerű javítástól.”²² Az 1878-as párizsi világkiállításon Zichy Edmund vásárolt japán tárgyakat az akkor már egy éve állami fenntartású Iparművészeti Múzeum számára, részint a szigetország saját kiállításából, részint a párizsi Société Japonaise-től.²³ Az osztrák–magyar expe-

19 Zichy, 1879. 63. Idézi Gellér, 1989. 179.

20 Keserü, 2010. 234.

21 Kresz, 1968.

22 De Gerandóné, 1878. 1216. idézi: Fajcsák, 2008. 32.

23 Bincsik, 2009. 96–97.

díción nem csak Xantus vásárolt tárgyakat, a bécsi Mú- és Iparmúzeum beszerzései konkrét előképeket jelenthettek Vadonának. A bécsi múzeum megbízásából vásárolt tárgyakat egy japán kereskedőtől ajándékba kapott kard és dohánytartó egészítette ki.²⁴ A jelentős tengerentúli gyarmatokat és ezáltal kiterjedt kereskedelmi kapcsolatokat, a fővárosaiban központi elhelyezkedésű keleti nagyáruházakat nélkülöző, világkiállítást csak egy alkalommal, 1873-ban rendező Osztrák–Magyar Monarchia ipari és iparművészeti gyűjteményei számára a Xantus János és Vadona János által is képviselt gyűjtési stratégia megfelelőnek bizonyult autentikus, múzeumi elhelyezésre szolgáló mintagyűjtemény beszerzésére (2. kép).

A keleti tárgykultúra gyűjtése és a magyarországi háziipar fejlesztése Xantus János személyén keresztül is összekapcsolódott. Az osztrák–magyar expedíció megszervezésekor elsőbbséget élvezett a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése. A célok között szerepelt a magyarországi termékek külföldi értékesítési lehetőségeinek feltárása is, de a résztvevők között egy magyar diplomata és három kereskedelmi megbízott mellett helyet kaptak a tudományos élet képviselői is.²⁵ Az expedíció hivatalos küldetésének lezárásaként 1869. október 18-án aláírták a kereskedelmi és barátsági szerződést Japán és az Osztrák–Magyar Monarchia között.

A Nemzeti Múzeum és a Tudományos Akadémia képviselői konkrét elképzelésekkel vágtak neki a Thaiföld, Kína és Japán felkeresését célzó expedíciónak, ahol Xantus János személyében múzeumi, gyűjteményezési célok is megjelentek.²⁶ Az expedíció küldetésében szervesen összekapcsolódtak a művészeti, az ipari és a múzeumi szempontok, a munka részeként az „ipari művészetek”, ezen belül is a selyem felhasználásának lehetőségei érdekelték a magyar expedíció résztvevőit.²⁷ Az ezen expedíció által érintett japán városok közül több mutat egyezést a Vadona későbbi útja során érintett helyszínekkel. A vásárlások pontos helyszíneivel kapcsolatban nem maradt fent feljegyzés, de Xantus János zoológiai gyűjtése közben szerezte be a japán néprajzi tárgyakat: először Hyogo és Oszaka következett, ahonnan Jokohama, majd pedig Ósima, Kanazawa, Kamakura, Nisitomari, Fukahori, Totsuka, Hirado Sima, Kóbe (Hjógo), Nagaszaki.²⁸ Xantus János 1869–1870-es gyűjtése a 18. század végén kibontakozó tudományos, leíró, enciklopédikus megközelítéshez sorolható. Xantus két év alatt 165 444 tételt vásárolt össze, mindösszesen 20 000 forintért, amelyből 2690 néprajzi tárgy, 300 kézirat, könyv és 976 numizmatikai vonatkozású volt. Az arányok jól jellemzik az utazók leírásában is gyakran feltűnő megállapítást a japán áruk elképesztő olcsóságáról.²⁹ A tudós kiemelten kezelte a néprajzi anyag gyűjtését, de az expedícióban nagy szerepet ka-

24 *Fővárosi Lapok*, 7. (1870. szeptember 22.) 208: 902.

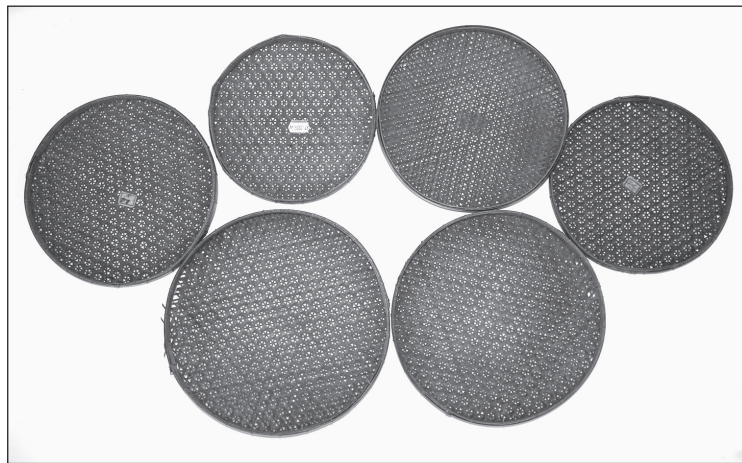
25 Xantus, 1874. 163–164., 178–179., 194–196.

26 Bincsik, 2009. 70.

27 Bincsik, 2009. 71.

28 Kanitz, 1878. 37–52., 154–164.; idézi: Bincsik, 2009. 73.

29 Bincsik, 2009. 67.

3. kép.
Fonott
lapos tálcák
Vadona János
gyűjtéséből

pott a keleti ipar technológiai és dekoratív lehetőségeinek megismerése és a piaci lehetőségek feltárása.

A gyűjtés eredményét 1871-ben állították ki Budapesten. Xantus attitűdjének prioritásai Vadona másfél évtizeddel későbbi útja során is érvényesek maradtak: „A gyűjtés célja lévén: mérsékelt költségen, lehető legnagyobb mérvben beszerezni a kelet-ázsiai népek összes iparát, nem annyira költséges és nagyszerű egyes darabok, mint olcsóbb, de sokféle példányok szereztek be mindenből, és sok esetben csak mustrák, hogy tájékozást nyújthassanak a szemlélőnek általán, különösen pedig hazai iparosainknak a keletázsiai kézműipar mindenféle változékonyságáról, s egész fokozat- és sorozatszerű fejlődésről. Ily szempontból kérjük a gyűjteményt megbirálni.”³⁰ Az előbb a Magyar Nemzeti Múzeum Ethnographiai Osztályán, majd a Néprajzi Tárban elhelyezett, s később az újonnan alakult Mű- és Iparmúzeumba költöztetett, az 1873-as bécsi világkiállításra összeállított magyarországi Reguly- és Xantus-féle külföldi népismereti és iparművészeti jellegű tárgyananyagot a későbbiekben szétválasztották (3. kép).

A Szuzei-csatorna 1869-es megnyitását követően a Monarchia és a Távol-Kelet országai között államközi szerződések megkötésével megalapozott gazdasági kapcsolatok kiépítésében Magyarország is aktívan részt vett 1868-tól kezdve. Az 1870-es évek elejére, a Kína és az Osztrák–Magyar Monarchia között megszületett kereskedelmi megállapodás új perspektívákat nyitott a gyarmatokkal nem rendelkező birodalom számára. A megélnkülő kapcsolatok jeleként a Monarchia két tengerészeti vámhivatalnokot küldhetett Kínába.³¹ A ma-

30 Xantus, 1871. Idézi: Bincsik, 2009. 77–78.

31 Vadona János utazás közbeni gyűjtéseinek eredményét rendszeresen a Monarchia nagykövetségein keresztül küldte haza. Amerikai és ausztráliai gyűjtését például New Yorkból. *Fővárosi Lapok*, 23. (1886. augusztus 18.) 228: 1663.

gyar hivatalnok, Faragó Ödön évtizedeken keresztül töltötte be hivatalát, a hatalmas országban tett utazásairól szóló tárcái rendszeresen megjelentek különböző hazai lapokban, 1882-ben Budapesten tartott előadásának anyaga nyomtatásban is napvilágot látott.³²

A keleti, szűkebb értelemben vett kínai és japán tárgyak iránti érdeklődés, a Távol-Kelet felfedezése elsősorban útleírásokban és iparművészeti jellegű tárgyak gyűjtésében jelentkezett, motivációja alapvetően eltért a magyarság eredetével kapcsolatos keleti expedícióktól, Vámbéry Ármin, Zichy Jenő és társaik kaukázusi és közel-keleti utazásaitól. A kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeum és a hozzá kapcsolódó építő-, fém- és faipari iskola szervezésének időszakában alakult ki több jelentős japán és kínai tárgyból álló gyűjtemény, és ekkoriban jelentek meg az első útleírások, beszámolók, tudósítások, majd 1883-ban indult első útjára a legjelentősebb magyar keleti műgyűjtő, Hopp Ferenc is. A japán művészet európai recepciója közismert, az már kevésbé, hogy az 1880–1890-es évek Magyarországon a távol-keleti művészet nemcsak a képző- vagy iparművészetre gyakorolt hatást, hanem – ahogy ezt Vadona János gyűjteménye kapcsán látni fogjuk – iparfejlesztési és modernizációs szempontból is figyelemre méltatták.

Az 1870-es évek jelentős műgyűjteményi tárlatai után Xantus János kelet-ázsiai expedíciójának kiállítása, az 1873. évi bécsi világkiállítás keleti és néprajzi vonatkozásai, Pulszky Ferenc és Xantus tevékenysége, valamint az időközben megalakult Mű- és Iparmúzeum első állandó kiállításai (1874, 1877, 1885) a magyarországi közönség érdeklődését fokozatosan irányították a Távol-Kelet történeti és modern iparművészete felé. A főként magángyűjteményeken alapuló kiállítások, így az 1873-as bécsi vagy az árvízkárosultak javára rendezett 1876-os budapesti tárlat történeti indiai, japán és kínai tárgyakat mutattak be.³³ A múzeumi kiállítások, elsősorban a Nemzeti Múzeum Természeti Tárának 1871-es és népismereti anyagának 1874-es kiállításai jelentettek elmozdulást a kortárs népismereti és háziipari tárgykultúra felé. Xantus az 1871-es kiállítás anyagát elsődlegesen országok, majd azon belül anyagok szerint osztályozta. A legfejlettebbnek tekintett Japánnal kezdődő kiállítás „visszafelé” haladt, a fejlődés alsó fokán állónak látott Borneó felé. A kiállításban a papírárúk közé kerültek a könyvek, majd selymek, fa- és porcelántárgyak, rekeszzománc- és lakktárgyak, fegyverek, háztartási eszközök. A gyűjtés útvonalát is tükröző területi elvet a múzeumba kerülést követően a korszak legújabb muzeológiai koncepciója mentén rendezték újra. Gottfried Semper anyagi-technikai fejlődésrendszerét tükröző csontfaragás-/bőr-/lakk-/anyagipar, üveg/fa és fém/zománc/szobrászati dísz tárgyak kerültek egymás mellé a tárlókban.³⁴

32 Fajcsák, 2008. 42. Faragó Ödönnek 1925-ben megszűnt a tagsága a Földrajzi Társaságban, ahol ennek kapcsán mint „kínai utazóink támogatójától” búcsúztak. Kéz, 1925. 147.

33 Fajcsák, 2008. 108., 110.

34 Bincsik, 2009. 78–79.

A Mű- és Iparmúzeum megalapításával új helyzet jött létre, a kortárs ipari/iparművészeti/technológiai igények megismerése és oktatása visszahatót a gyűjteményezési és kiállítási stratégiákra, és az újabb keletű tárgyanyag technológiai és ornamentális szempontból a modernizáció fogalmkörébe került. Egyrészt maga a keleti tárgyegyütteseken belül a kortárs ipari/iparművészeti darabok bemutatása, másrészt ezeknek a technológiai fejlesztés érdekében – anyag- és technikai csoportosításon alapuló – sorozatokba rendezése, mintagyűjteményszerű bemutatása lett az elsődleges. Az 1874-ben végül a Mű- és Iparmúzeumba került anyag kézműipari és iparművészeti jelentőségű – a korabeli megfogalmazás szerint a „műipari és iparművészeti beccsel bíró”³⁵ – részének muzealizációjában ez a szemlélet mutatkozott meg. A technikai bírálat szempontjából nem, vagy kevéssé értékes népműesemlyeti darabokat a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának adták át. Az Iparművészeti Múzeum 1874–1885 közötti három kiállítása ennek a folyamatnak a helyszíne, kerete és katalizátora volt egyben.

A magyarországi néprajzi muzeológia egyik kulcsszereplője az a Xantus János volt, aki az 1869–1870-es távol-keleti útján gyűjtött tárgyak révén a keleti népműesemlyeti és az iparfejlesztési-kereskedelmi célú gyűjteményezés párhuzamos szemléletét átültette a gyakorlatba. Az 1873-as bécsi világkiállítás Xantus vásárlásainak további fontos helyszíne volt, s az itt kiállított japán és kínai anyagot Vadona János is jól ismerte, sőt visszaemlékezései alapján gyűjtőmunkája során referenciaként használta.³⁶ Xantus és Vadona nemcsak távol-keleti gyűjtésük hasonlósága révén lehettek kapcsolatban, feltételezhetően személyesen is ismerhették egymást, sőt nem kizárt, hogy a kolozsvári utazó világjárása során levelezésben állt Xantussal.³⁷

Vadona János útja és gyűjtése

A kolozsvári iparmúzeum 1887-es megnyitását követő első legfontosabb szakkiállítás 1889 júniusában tíz napig állt nyitva. A tárlaton Vadona János világjárása részeként, Japánban és Kínában összegyűjtött, a korabeli sajtó szerint „leginkább modern ipari tárgyakkól” álló anyagát mutatták be. Tudományos szempontból a kiállított tárgyak valójában döntően japán, kisebb részben kínai eredetűek, amelyek később az iparmúzeum gyűjteményébe kerül-

35 *A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene*, 1902. 338. Idézi: Fajcsák, 2009. 53.

36 Kresz, 1968.

37 Xantusnak Vadona útjával kapcsolatban naprakész információi voltak. „[A földrajzi társaság] mai ülésén Xantus János jelenté, hogy Vadona János kolozsvári gyógyszerész, ki körülutazta a földet, nemsokára haza érkezik közel négy évig tartott útjából és számos jegyzetet, gyűjteményeket hoz magával.” *Budapesti Hírlap*, 9. (1889. március 29.) 87: 4. „Mindenütt jegyzeteket készített, úgy hogy azok már meghaladják a hatszáz ivet. [...] A jegyzetek egy részét a távolból megküldte Xantusnak, a ki azonban sok újat és érdekest olvasott.” *Fővárosi Lapok*, 26. (1889. március 29.) 86: 631.

4. kép.
Fonott kosár
Vadona János
gyűjtéséből

tek.³⁸ Ezek között egyaránt találunk háziipari (kosarak, fakanalak, fadobozok, orsó, fatányér, faváza, kisebb és nagyobb fonott tárgyak, különböző színű és formájú virágtartó kosarak), kézműipari (porceláncsészék, tálak, papírmásé tányérka) és iparművészeti jellegűt (zsírkő szobrok, faragott elefántcsont vázák, kalldobozok, festett fatábla, festett selyemszalag) (4. kép).

A gyűjtőről, Vadona Jánosról kevés életrajzi adat áll rendelkezésünkre, azok is leginkább több mint három és fél éves Föld körüli útjához kapcsolódnak. Vadona először Keszthelyen, majd Kolozsváron dolgozott gyógyszerészként, feltételezhetően nőtlen és gyermektelen volt.³⁹ A Földrajzi Társaság régi tagjaként, a Föld legkülönbözőbb vidékeit bemutató leírás olvasójaként, a bécsi világiállítás látogatójaként Vadona hosszan érlelhette és tervezhette saját világ körüli útját. Lelkes honpolgárként kulturális és művészeti ügyek rendszeres magántámogatója volt: 1872-ben Eötvös, Petőfi és Széchenyi szobraira

38 *Értesítő*, 1890. 25. A Vadona-gyűjtésről jelenleg csak a kolozsvári iparmúzeum anyagának 1942-es magyar nyelvű áttekintése kapcsán alkothatunk képet, az ott felsoroltak közül napjainkra az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeumban hatvanhárom Vadona János gyűjtéséhez köthető japán és kínai tárgy maradt fent.

39 1873-ban még Keszthelyen élt, ekkor már a Magyar Földrajzi Társulat tagja volt, 1881-ig keszthelyi, ezt követően pedig kolozsvári lakosként említi a névsor. Első említés: Társulati ügyek. Tagok névsora. *Földrajzi Közlemények*, 1873. 75. 1883-ban már Kolozsváron a Sétatér u. 16. szám alatt lakott. Forrás: Vegyesek. *Földrajzi Közlemények*, 1883. 20. 1897-ben már Fiumében élt. *Földrajzi Közlemények*, 1893. 27. 1913-ban megválasztották a társulat alapító tagjának, ugyanebben az évben kétszáz korona adományt tett a szervezet javára. A társulattól 1925-ben, feltételezhetően idős kora miatt kilépett. *Kéz*, 1925. 147.

kisebb adományokat tett, de támogatta a budapesti Népszínház építését is.⁴⁰ Az 1885. szeptember utolsó napján kezdődő Föld körüli útja előtt az éppen akkor megalakult Erdélyi Magyar Közművelődési Egyletre hagyta végrendeletében vagyontát útközben bekövetkező esetleges halála esetére, a négy évvel később megnyílt kiállítását is az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület javára ajánlotta fel.⁴¹ A saját forrásaiból finanszírozott három év, hét és fél hónapos útja 1889. április közepén ért véget. Ezt mindössze két hónappal később, június 23-án nyitotta meg az általa rendezett kiállítás, a kolozsvári iparmúzeum ekkor ideiglenesen a főtéri plébánia épületben otthonra talált helyiségeiben.⁴²

Az újságokban megjelent beszámolók tárgyakkal zsúfolásig megpakolt kiállítótermek képét vetítik elénk: az egyes korabeli beszámolókból a *műipari és népisme*i tárgyakként említett darabok Afrika, Ausztrália, Új-Zéland, Brazília, Kína, Srí Lanka, Indonézia, Kokinkína, Japán, Jáva, India, Kambodzsa és más vidékek látnivalói. A legnagyobb szenzációnak számító dél-amerikai madarak tollából készült virágok mellett „a falakon szétszort japáni képek szintén feltűnést keltenek”.⁴³ Vadona János a jobbára a kolozsvári iparmúzeum számára beszerzett tárgyak mellett más hazai gyűjteményeket is gyarapított. A Magyar Nemzeti Múzeum éremtára számára amerikai és mexikói pénzerméket, az állattár számára különféle fajok példányait szerezte be⁴⁴ (5. kép).

A Vadona által összegyűjtött tárgyaknak pont erről, a döntően japán és kisebb részben kínai részéről van ma tudomásunk, amelyet a kolozsvári iparmúzeum mintagyűjteményének szánva gyűjtött össze útja során.⁴⁵ A fény-

40 *Fővárosi Lapok*, 9. (1872. január 6.) 4: 16.; *Fővárosi Lapok*, 9. (1872. augusztus 31.) 198: 863. További feljánlásairól a *Fővárosi Lapok* rendszeresen beszámol.

41 „Egy vállalkozó szellemű kolozsvári utazó: Vadona János föld körüli utjában szerzett gyűjteményei láthatók ott, az E. M. K. E. javára. [...] Vadona János 1885 évi szeptember utolsó napján indult Kolozsvárról földkörüli útjára, a mely három évig s hét és fél hónapig tartott.” *Fővárosi Lapok*, 26. (1889. június 24.) 171: 1270.

42 Ritkaságok a föld minden pontjáról. *Ellenzék*, 10. (1889. június 24.) 588.

43 Vadona János Kiállítása. *Erdélyi Híradó*, (1889. június 25.) 4.

44 „Intézetünkön egy amerikai magyarbarát Davis József a kaliforniai magyar egylet elnöke is megemlékezett, ki Vadona János utazó hazánkfa közvetítésével 6 db. apró kaliforniai aranyérmet s egy mexicói ólom szükségpénzt küldött éremtárunknak.” *Archaeológiai Értesítő*, 8. (1888) 3: 281. „[...] Vadona János a föld körül való utazásából 86 faj ausztráliai rovar 106 példányban, és 20 faj tengeri csigát 30 példányban ajándékoztak.” *Budapesti Közlöny*, 20. (1886. szeptember) 206: 2. További közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum állattani tárának gyarapításáról a későbbi években: *Budapesti Közlöny*, 21. (1887. március 9.) 55: 3. *Budapesti Közlöny*, 21. (1887. november 15.) 260: 3. *Budapesti Közlöny*, 22. (1888. július 15.) 164: 3. *Budapesti Közlöny*, 22. (1888. november 8.) 259: 3. *Budapesti Közlöny*, 23. (1889. június 9.) 135: 3. A kifejezetten Kolozsvárra szánt gyűjtésén kívül Vadona a múzeum Néprajzi Osztálya számára egy-egy kínai és japán tárgyat adományozott, amely azonban eltörpül Xantus 384 darabos gyűjtése mellett. Jankó, 1894. 106., illetve *Akadémiai Értesítő*, 4. (1893) 11: 625.

45 „Vadona János kolozsvári lakos – mint már jeleztük, – a föld körül tett utjából hazahozott etnográfiai gyűjteményeiből kiállítást rendezett Kolozsváron. A kiállítás, melyet Vadona az

5. kép.
Többszínű fonatból készült
talpas kosárka
Vadona János gyűjtéséből

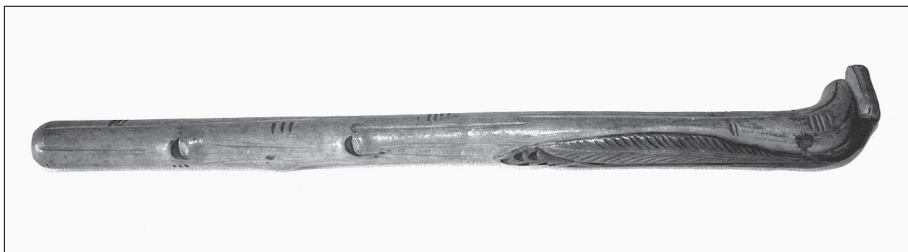
képről egyelőre nem ismert időszaki kiállításban nemcsak a majdani mintagyűjtemény darabjai, hanem japán festmények, valamint több száz japán és kínai néprajzi vonatkozású és életképet ábrázoló fotográfia sorakozott. A kolozsvári *Ellenzék* kritikusa kollégáihoz képest részletesebben számolt be az eseményről: „Az ezrekre menő tárgyak csoportja ritka egy muzeum. Mindegyik tárgy oktat, nagyon sok meglepi, bámulatba ejti a szemlélőt nem csak eredetiségével, de a forma, anyag és a készítésre fordított gond, ízlés, és ügyességénél fogva is.”⁴⁶ Vagy máshol: „A föld különböző művelt vagy félig művelt népeinek más ipar tárgyai, házi eszközei a seprőtől a finom készítésű gyűrűkig; kámforfa házi eszközök, cserép és porcellán edények, szövetek, vásznak, fővegek, fényűzési tárgyak, élvezeti cikkek olya gazdagon, annyi változatban és olyan nagy számban vannak képviselve, hogy azok szemlélete nemcsak mint érdekességek nyujtanak élvezetet, de művész, iparos, laikus egyaránt tanulhat belőlük ízlést és formát.”⁴⁷

A japán és a kínai iparművészeti és kézműipari anyag minőségre és mennyiségre is kiemelkedett a kiállított tárgyak közül, ahogy ezt a beszámolókból is kiolvashatjuk. Ennek oka a megrendelés körülményeiben is keresendő: Vadona János az útja során máshol szerzett tárgyaktól eltérően Japánban

E. M. K. E. javára rendezett, mintegy 1500 darab népismeji és műipari tárgyat foglal magában, a legnagyobb rész Kína és Japánból való.” Vadona János kiállítása. *Budapesti Hírlap*, 9. (1889. június 27.) 175: 6.

46 Ritkaságok a föld minden pontjáról. *Ellenzék*, 10. (1889. június 24.) 588.

47 *Ellenzék*, 10. (1889. június 24.) 588.

6. kép. Nádat formázó nádsíp Vadona János gyűjtéséből

és Kínában kifejezetten a kolozsvári iparmúzeum megbízásából vásárolt tárgyakat. Az iparmúzeum 1884-es megalapítása után közvetlenül megrendelt tárgyegyüttes a múzeum alapgyűjteményének részét képezte. A vásárlás célja olcsó, minőségi, piacképes és a magyarországi termelési hagyományokhoz és lehetőségekhez alkalmazható tárgyak bemutatása volt az iparosság eszközei között. A japán tárgyak sokszor idézett olcsósága és magas minősége követendő mintaként szolgált a korszak iparfejlesztése számára⁴⁸ (6. kép).

Hosszú útja során Vadona alaposan bejárta a Távól-Kelet több országát, azonban Kínában csak Hongkongban és Makaóban volt, ez utóbbi városból küldte haza Kolozsvárra a távol-keleti tárgyakat. A majd kilencszáz oldalas beszámolójában az egyik legrészletesebb, a teljes terjedelem hetedét kitevő rész a Japánt leíró 106 oldal, a Kínáról szóló 26 oldallal együtt az útnak ez a tárgyakban is megőrződött része.⁴⁹ Vadona útvonala a leírásából jól rekonstruálható, és jelentős egyezést mutat Xantus János 1869–1870-es útjával. Vadona útvonalának összevetése a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Múzeumban fennmaradt tárgyakkal – egy helyszínt kivéve – egyelőre nem lehetséges. Ez az egy helyszín éppen egy kis falu, Arrima volt, amelyről így írt Vadona: „Régi tervem közé tartozott: ha egykor Japánba kerülök, felkeresem a bambusz-kosárfonók falvát, Arrimát is. [...] Az arrimai kosárfonók nem hiába híresek; munkáik igen szépek. Egykori alacsony áruk a yenek kibocsátása óta emelkedett.”⁵⁰ Helyismerete, előzetes tájékozottsága visszaemlékezéseinek más passzusaiából is kiderül, vásárlásait alapvetően szakmai felkészültsége és a tá-

48 A tárgyak beszerzési értékéről közvetlen adataink nincsenek, értékmegjelölést a második impériumváltást követően, 1942-ben az Erdélyi Történeti Múzeumban újraleltározott egykori iparmúzeumi tárgyak mellett találunk csupán, azonban ezek is beszédesek. Viszonyításként a 20. század 40-es éveire már történeti becsű darabnak számító egykori tárgyak áraitól: egy Fischer Vilmos-féle háromkarú porcelán gyertyatartó 30 vagy egy talpas, áttört Herendi-porcelán gyümölcsöstál 50 pengős értékével szemben egy japán fakanál 1, egy japán nádsíp 2, egy japán virágtartó kosár 8, egy kerek fonott lapos kosár 5 pengő értékkel volt nyilvántartva. A drágább japán tárgyak közé a legnagyobb értékkel beletárolt két „főmű” tartozott, az 1942-es leltárkönyvben megnevezett „japáni áttört faragású díszes henger” 70, illetve „elefántcsontból faragott tehénszekér (japáni) kazettában” 100 pengős értékkel bírt.

49 Vadona, 1893. 528–634. és 634–660.

50 Vadona, 1893. 598.

7. kép.
Faragott, áttört díszű fahenger
Vadona János gyűjtéséből

vol-keleti iparcikkkel kapcsolatban még az európai világkiállításokon megszerzett jártassága határozza meg: „E városban [Nagaszakiban] és környékén készül a legtöbbje az európai s egyéb piacokra szánt kisipari műveknek, igazában vásári munkáknak. De a ki jobbat nem ismer, az ezeken is két kézzel kap. Az itteni bazárok folyton tömnek ily művekkel; minden pillanatban készek elárasztani a külföldi üzleteket.” Ezek kapcsán említést tett békateknő díszről, egyéb használati tárgyokról, satsuma és banko porcelánokról, amely tárgycsoport „a[z 1873-as] bécsi világkiállításon még nem volt képviselve”.⁵¹ A mintagyűjtemény koncepciózus összeválogatása tükröződik a hiánypótló darabok beszerzése kapcsán tett megjegyzéseiből. „Elvégezvén Tokióban száznemű és ezerféle tárgy összevásárlását, melyeket Miyanoshita, Kiotó, Oszaka, Kobe, Arrima és Nagaszakiban kezdék gyűjteni, visszatérek Yokohamába, hogy a hiányzókat onnét pótoljam. Drága cabinet-darabok vásárlására tőlem nem telik; de igyekeztem ugyanazon ízlést és művészetet feltüntető kisebb tárgyakat mutatóba küldeni”⁵² (7. kép).

Konklúzió

A Kolozsvárra került távol-keleti mintadarabok múzeumi elhelyezése, bemutatásának módja, rendszere, időbelisége szintén kevésbé tűnik rekonstruálhatónak a kolozsvári iparmúzeum rendkívüli mértékben elpusztult anyaga mellett. Támpontként szolgálhat mindazonáltal Xantus János gyűjtésének sorsa, akinek kelet-ázsiai gyűjtését a kortárs, oktató szemlélet határozta meg. Xantus így fogalmazta meg célját: „mérsékelt költségen lehető legnagyobb mérvben beszerezni a keletázsiai népek összes iparát, nem annyira költséges és nagy-szerű darabok, mint olcsóbb, de sokféle példányok szerezettek be mindenből, és sok esetben csak mustrák”.⁵³ A gyűjtés eredményeként áruminták, háziipari és iparművészeti-kézműipari termékek kerültek a hazai közönség

51 Vadona, 1893. 603.

52 Vadona, 1893. 628.

53 Xantus, 1871. 2.; Fajcsák, 2008. 50.

8. kép.
Elefántcsont faragott tehénszekér
üvegfalú fémkeretben
Vadona János gyűjtéséből

elé.⁵⁴ A modernizációs és szociális szempontok együttes megjelenése Vadona számára is fontos volt, így írt erről a tokiói iparkiállítás kapcsán: „Még a szegényebb sorsú is megengedheti magának azt a költséget, hogy némi cseccse-becsét, reá nézve fényűzési tárgyat, vigyen magával a szent városból. Jórészt a faiparba tartozó tárgyak és egytől-egyig gyakorlatiak s ezt a célt, a japáni műipar ritka esetben téveszti szeme elől.”⁵⁵ Majd a kínai tárgyak kapcsán: „A chinaiak, a férfiak által űzött selyemhímzés, műfaragás, festés és selyemiparban tűnnek ki. Jelentékeny mennyiségű elefánt-csont és békateknőt, valamint nagy tömegét az ében-, szantál és kámforfának dolgozzák fel; műfaragás és szépipari czélokra. Porcellán, cloisonné és lakk műveik is kiváló helyet foglalnak el” (8. kép).

A kolozsvári iparmúzeumnak adományozott japán és kínai tárgyak minthaadó szerepét az oktatásban idővel a piaca termelés logikája vette át: „Magyarországnak iparával kelet felé kell törekednie. Iparcikkeink ez irányban mindig piacot fognak találni, versenytársaknak kevésbé leszünk kitéve, mint egyebütt. Iparunk már is hódít kelet felé. S ha a közlekedési és szállítási viszonyok javulnak, s kellő gond fordítatik arra, hogy a kelet tartományai megismerjék, megkedveljék iparcikkeinket ez irányban a kivitelünknek szép jövője leend.”⁵⁶ A távol-keleti modernizációs, közgazdasági, iparfejlesztési és technológiai szerepük miatt fontos minták és a keleti piacokra való kijutás más megközelítést kívánt meg.

54 Fajcsák, 2008. 41.

55 Vadona, 1893. 553.

56 Ki a földet körül utazta. *Ellenzék*, 10. (1889. június 25.) 592.

9. kép.
Fém teáskanna Vadona
János gyűjtéséből.
A tárgy alján
az átletározások nyomai
láthatók

A kolozsvári iparmúzeum gyűjteményeiben 1900 körül jelentek meg a kortárs európai és magyar iparművészet jellemző tárgyai, és az iparmúzeum gyűjteményezési stratégiája ekkortól igen hasonlóvá vált a Radisics Jenő által vezetett budapesti Iparművészeti Múzeuméhoz.⁵⁷ A kolozsvári iparmúzeum leltárkönyvében 1911–1915 között ismét találunk japán tárgyakat: 1911-ből Rex Henrik Tivadar budapesti kereskedéséből egy-egy porcelán japán váza, nyersporcelán macska, japán tányér, egy öreg japán edény, 1913-ból szintén tőle japán papírsablon, festett selyem, japán kézzel festett kép, japán antik tűhímezés, majd 1915-ből egy japán kosárfonás került be a gyűjteménybe. Vadona stratégiájától eltérően ezek a későbbi tárgyak a budapesti műkereskedelemből származtak (9. kép).

Már Mudrony Soma és Keleti Gusztáv iparmúzeum-konceptióiban is megjelent a háziipar elsődleges közgazdasági jelentőségének hangsúlyozása: a gyáripari termelés elterjedésével párhuzamosan az iparmúzeumok feladatai közé tartozott a vidéki iparosság tárgyainak technológiai és funkcionális szemléletű modernizálása.⁵⁸ Az iskola – illetve eszköz- és mintagyűjteménye révén maga a múzeum is – technológiai modernizáció révén a piacon is versenyképes, állami támogatás nélkül is prosperáló iparosok képzését tűzte ki célul. Vadona János iparfejlesztést, szociális szempontokat és esztétikumot egyaránt szem előtt tartó távol-keleti gyűjtése a korszak gyűjtési gyakorlatától éppen kifejezett modernizációs szándéka révén tér el. Ez pedig összhangban

57 Vadona János 1889-es hazatérte és a fennmaradt leltárkönyvben megjelenő 1910. évi és azt követő időszak gyűjteményezését a források hiányában nem lehet rekonstruálni.

58 Mudrony–Keleti, 1881. 8–9.

volt a kolozsvári iparmúzeum küldetésével, amely a technológiai modernizáció és a háziipar fejlesztésével a nemzetépítés évszázados és igen szerteágazó programjába kapcsolódott.

Források

Andrásy

1853 Andrásy Manó: *Utazás Kelet-Indiákon: Ceylon, Java, Khina, Bengál*. Pest, 1853.
A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene: alapításának századik évfordulója alkalmából írták a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselői. Bp., 1902.

Bernáth

1873 Bernáth Géza: *Keletázsiai utazás*. Pest, 1873.

Értesítő

Értesítő a Kolozsvári Erdélyrészi Technológiai Iparmúzeum, az Államilag Segélyezett Építő-, Fa-, és Vas-Ipari Tanműhelyek s a Központi Felsőbb Szakipar-Rajziskola Működéséről az 1887/8–1889/90. tanévekben. Szerk.: Dr. Ferenczi Zoltán. Kolozsvár, 1890.

Jankó

1894 Jankó János: Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya I. A néprajzi tárgyak statisztikája. *Ethnographia*, 5. (1894) 2: 104–109.

Kanitz

1878 *Expeditio Austriaco-Hungarica ad Oras Asiae Orientalis, I. Anthophyta Quae in Japonia Legit Beat. Emanuel Weiss med. Dr. Et Quae Museo Nat. Hungarico Procuravit Joannes Xanthus Mus. Nat. Conserv. Enumerat Augustus Kanitz (Kanitz Ágoston)*. In: *Természetrajzi füzetek. Az állat-, növény-, ásvány- és földtan köréből*. Szerk.: Herman Ottó. Bp., 1878.

Keleti–Mudrony

1881 Keleti Károly – Mudrony Soma: Emlékirat az iparmúzeum ügyében [1880]. In: *Jelentések és javaslatok a Budapesten létesítendő Műszaki Iparmúzeum tárgyában*. Bp., 1881. 8–9.

Kéz

1925 Kéz Andor: Titkári jelentés. *Földrajzi Közlemények*, 53. (1925) 1: 146–147.

Kreitner

1882 Kreitner Gusztáv: *Gróf Széchenyi Béla keleti utazása India, Japán, China, Tibet és Birma országokban*. Bp., 1882.

Lázár

1880 Lázár Gyula: *Khina és Japán: Társadalmi és művelődési rajz*. Bp., 1880.

Lóczy

1890 Lóczy Lajos: *A geológiai megfigyelések leírása és eredményei gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjából*. Bp., 1890.

Széchenyi

1890–1897 *Gróf Széchenyi Béla Keletázsiai útjának tudományos eredménye 1877–1880*, 1–3. köt. Bp., 1890–1897.

Vadona

1893 Vadona János: *Az öt világrészből. Százezer mérföld vízen és szárazon. Három év, hét és fél óra terjedt utazás tollrajza.* Bp., 1893.

Vértesi

1878 Vértesi Arnold: *A fölkelő nap országa.* Bp., 1878.

Wyatt

Wyatt, Matthew Digby: Orientalism in European Industry. *Macmillan's Magazine*, 21. (1870). 551–556.

Xantus

1871 A Közoktatási miniszter megbízásából 1869/70-ben Keletáziában országos költségen gyűjtött s a M. N. Muzeumban ideiglenesen kiállított Népismereti Tárgyak leíró sorozata. Rendezte és sorozta: Xantus János. Pest, 1871.

1874 Xantus János: Japánról ipartörténeti szempontból, különös tekintettel a japáni papíriparra (Az iparmúzeum javára tartott fölolvasás). *Vasárnapi Újság*, 21. (1874. március 15.) 11: 163–164., 178–179., 194–196.

Zichy

1879/a. Zichy Ágost: Észleletek és elmékedések Japán felett. *Földrajzi Közlemények*, 7. (1879) 7: 89–109.

1879/b. Zichy Ágost: *Tanulmány a japáni művészetről. Építészet, szobrászat, festészet.* Bp., 1879.

Irodalom

Bincsik

2009 Bincsik Mónika: *Japán műtárgyak gyűjtéstörténete Magyarországon a 19. század második felében – kitekintéssel a nemzetközi összefüggésekre.* (Doktori disszertáció) Bp., 2009.

Bryatt

2012 Bryatt, Julius: „Albertopolis”: A Victoria and Albert Museum német gyökerei. In: *Művészet mindenkinek. A Victoria and Albert Museum.* Kiállítási katalógus. Bp., 2012. 29–43.

Fajcsák

2008 Fajcsák Györgyi: *Buitenzorg-villa lakója: A világutazó, műgyűjtő Hopp Ferenc (1833–1919).* Bp., 2008.

Gellér

1989 Gellér Katalin: Japanizmus a magyar festészetben és grafikában. *Ars Hungarica*, 17. (1989) 2: 179–190.

Keserü

2010 Keserü Katalin: Az építészet és iparművészet nemzeti keretei. In: *Nemzet és művészet. Kép és önkép.* Kiállítási katalógus. Bp., 2010. 227–247.

Kresz

1986 Kresz Mária: A magyar népművészet felfedezése. *Etnographia*, 79. (1968) 1: 1–36.

Mitter–Craig

1997 Mitter, Partha – Clunas, Craig: The empire of things, the engagement with the orient. In: *A grand design. The Art of the Victoria and Albert Museums*. London, 1997.

Sinkó

1986 Sinkó Katalin: A valóság története, avagy a történelem valósága. A millennium-ünnep historizmusa. In: *Lélek és forma. Magyar művészet 1896–1914*. Kiállítási katalógus. Bp., 1986. 12–20.

2006 Sinkó Katalin: Az ornamentikai mintalapok és az „előképmozgalom” 1850 és 1900 között. In: *Huszkó József, a rajzoló gyűjtő*. Kiállítási katalógus. Bp., 2006. 134–136.

Képek jegyzéke

1. kép. Japán lakk fatányér Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. Magasság: 1,5 cm. Átmérő: 13,5 cm. Ltsz.: M3657.
2. kép. Agyag teáskanna felirattal Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. Talpátmérő: 8,8 cm, magasság: 11 cm, szélesség: 15,5 cm. Ltsz.: M2930.
3. kép. Fonott lapos tálcák Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. 6 db. Változó méretek. Ltsz.: M3856-3861.
4. kép. Fonott kosár Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. Talpátmérő: 15,5 cm, magasság 13 cm. Átmérő: 36,2 cm. Ltsz.: M3868.
5. kép. Többszínű fonatból készült talpas kosárka Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. Talpátmérő: 15,1 cm, szájátmérő: 15,1 cm, magasság: 13 cm. Ltsz.: M3864.
6. kép. Nádat formázó nádsíp Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. Hosszúság: 18,3 cm. Ltsz.: M3667.
7. kép. Faragott, áttört díszű fahenger Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. Átmérő: 3,8 cm, hossza: 22 cm. Ltsz.: M3807.
8. kép. Elefántcsont faragott tehénszekér üvegfalú fémkeretben Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. Magasság: 14,8 cm, szélesség: 13,5 cm, mélység: 7 cm. Ltsz.: M4729.
9. kép. Fém teáskanna Vadona János gyűjtéséből. Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeum, Kolozsvár. Talpátmérő: 6,5 cm, szájátmérő: 4,8 cm, magasság: 19,8 cm, szélesség: 13,4 cm. Ltsz.: M3377. A tárgy alján az áteltározások nyomai láthatók. Pirossal (5909) feltételezhetően az eredeti, Vadona János gyűjtése idején használt nyilvántartási szám, feketével (M. A. 552.) az első iparmúzeumi nyilvántartási szám az 1880-as évek végéről, sárga alapon feketével (VI.2444) az 1940-es évek áteltározásakor kapott új leltári szám, fehér alapon feketével (M3377) a jelenlegi leltári szám látható.